

Wybrane ujęcia zaangażowania społecznego o charakterze politycznym

Dorota Kanafa-Chmielewska

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Psychologii

Pierwszym celem artykułu jest prezentacja modeli zaangażowania społecznego o charakterze politycznym, które przyczyniły się do lepszego zrozumienia tego zjawiska społecznego, ale nie zostały szeroko opisane w polskiej literaturze przedmiotu. Drugi cel to przedstawienie propozycji autorskiego modelu zaangażowania społecznego, który integruje przedstawione znaczące podejścia zagraniczne. Samo zaangażowanie społeczne, zwłaszcza to, które nie jest wynagradzane finansowo, ma duże znaczenie dla podnoszenia jakości życia członków wielu zróżnicowanych grup społecznych.

Słowa kluczowe: *zaangażowanie społeczne, zaangażowanie polityczne*

Zaangażowanie społeczne o charakterze politycznym bywa określane jako sposób zdobywania wolności przez jednostki. Wskazuje się również, że jest środkiem do sprawowania władzy w życiu publicznym. Co więcej, stanowi źródło szeroko rozumianego wzrostu ekonomicznego. Warto więc zajmować się zaangażowaniem społecznym, ponieważ uczestnicy życia społecznego odczuwają skutki zarówno jego istnienia, jak i jego braku.

Artykuł ma dwa cele. Pierwszym jest prezentacja ujęć zaangażowania społecznego o charakterze politycznym, które przyczyniły się do lepszego zrozumienia tego zjawiska. Przedstawione modele nie zostały szeroko opisane w polskiej literaturze przedmiotu. Niniejsze opracowanie może więc posłużyć do upowszechnienia wśród psychologów wpływowych teorii z pokrewnych nauk społecznych. Drugim celem naukowym jest przedstawienie autorskiego modelu zaangażowania społecznego, opartego na zaprezentowanych modelach zagranicznych. Zaangażowanie społeczne, zwłaszcza to, które nie jest wynagradzane finansowo, ma duże znaczenie dla podnoszenia dobrostanu wielu grup społecznych: firm, organizacji non-profit i partii politycznych. Ogólnie biorąc, funkcjonowanie demokratycznego systemu politycznego opiera się na społecznym zaangażowaniu jednostek w jego strukturę.

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej opisano tło historyczne badań nad zaangażowaniem społecznym. Drugą poświęcono zaangażowaniu politycznemu i prezentacji modeli Lane'a (1959), Milbratha i Goela (1977) oraz Verby i Nie (1972). W ramach podsumowania zaproponowano autorski integrujący model zaangażowania społecznego.

Tło historyczne

Po drugiej wojnie światowej przedmiotem badań psychologicznych stały się takie zagadnienia, jak konformizm (Asch, 1955), posłuszeństwo względem autorytetu (Milgram, 1963) oraz wpływ sytuacji i systemu na dehumanizację jednostek (Haney, Banks, Zimbardo, 1973). Dociekano, dlaczego ludzie ulegają innym i angażują się w działania niezgodne ze swoimi przekonaniem (Aronson, Wilson, Akert, 1997; Wojciszke, 2002). Politologowie i socjologowie analizowali systemy polityczne i społeczne, by poznać czynniki sprzyjające dobrostanowi lub patologiom życia społecznego. Na tym tle badano m.in. zaangażowanie społeczne, które pozwala ludziom wpływać na funkcjonowanie takich wspólnot, jak rodzina, miejsce zamieszkania bądź państwo. Wiele analiz poświęcono zaangażowaniu politycznemu oraz świadczeniu pomocy. Należy zaznaczyć, że studia nad zaangażowaniem politycznym budują stosunkowo całościowy obraz zaangażowania społecznego. Poruszane w nich kwestie dotyczą również wolontariatu i wpływu religijności na aktywność obywatelską. Starano się również sprawdzić, czy

Dorota Kanafa-Chmielewska, Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski, ul. Dawida 1, 50–527 Wrocław;
e-mail: d.kanafa-chmielewska@psychologia.uni.wroc.pl

wyznawanie wartości religijnych i uczestnictwo w życiu wspólnoty wyznaniowej wpływa na angażowanie się w innych sferach życia zbiorowego (por. Putnam, 1995a). Ogólnie biorąc, wpływ zaangażowania religijnego na aktywność społeczną w ramach wspólnoty wyznaniowej oraz w niektórych świeckich organizacjach non-profit stanowi wątek poboczny eksploracji zaangażowania społecznego i politycznego (por. Lane, 1959; Putnam, 1995b). Modele politologiczne opracowane do lat osiemdziesiątych XX wieku zawierają wiele psychologicznych odniesień (Lane, 1959; Milbrath, Goel, 1977), co później uległo zmianie na rzecz rozbudowanych analiz o charakterze socjologicznym (Norris, 2002; Verba, Nie, 1972).

W badaniach psychologicznych nad zaangażowaniem społecznym można wyodrębnić dwa główne kierunki. Pierwszy łączy się z psychologią polityczną, która korzysta z analiz politologii i socjologii, ale wypracowała również własne metody badawcze. W Stanach Zjednoczonych za pionierów tego nurtu można uznać m.in. Adorno, Levenson oraz Rokeacha (por. Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, Sanford, 1950; Levenson, Miller, 1974; Rokeach, Fruchter, 1956). W Polsce wspomniana gałąź psychologii intensywniej zaczęła się rozwijać po transformacji ustrojowej w 1989 roku (por. Cwalina, Falkowski, 2005; Jakubowska, 2005; Reykowski, 1996, 2002; Skarżyńska, 1999, 2002, 2005). Drugi kierunek badań jest związany z psychologią społeczną. W ramach tego nurtu są prowadzone analizy dotyczące altruizmu

(Batson, 1991; Batson, Bolen, Cross, Neuringer-Benefiel, 1986; Baumann, Cialdini, Kenrick, 1981; Grzelak, 2008; Karyłowski, 1982), pomocy w nagłej sytuacji (Latane, Darley, 1968) oraz zaangażowania w organizacjach non-profit (Grube, Piliavin, 2000; Omoto, Snyder, 1995, 2002). Warto jeszcze wspomnieć o badaniach obywatelskości prowadzonych w ramach psychologii środowiskowej, która w Polsce rozwija się od niedawna (Bańka, 2002; Lewicka, 2005; Lewicka, Bańka, 2008).

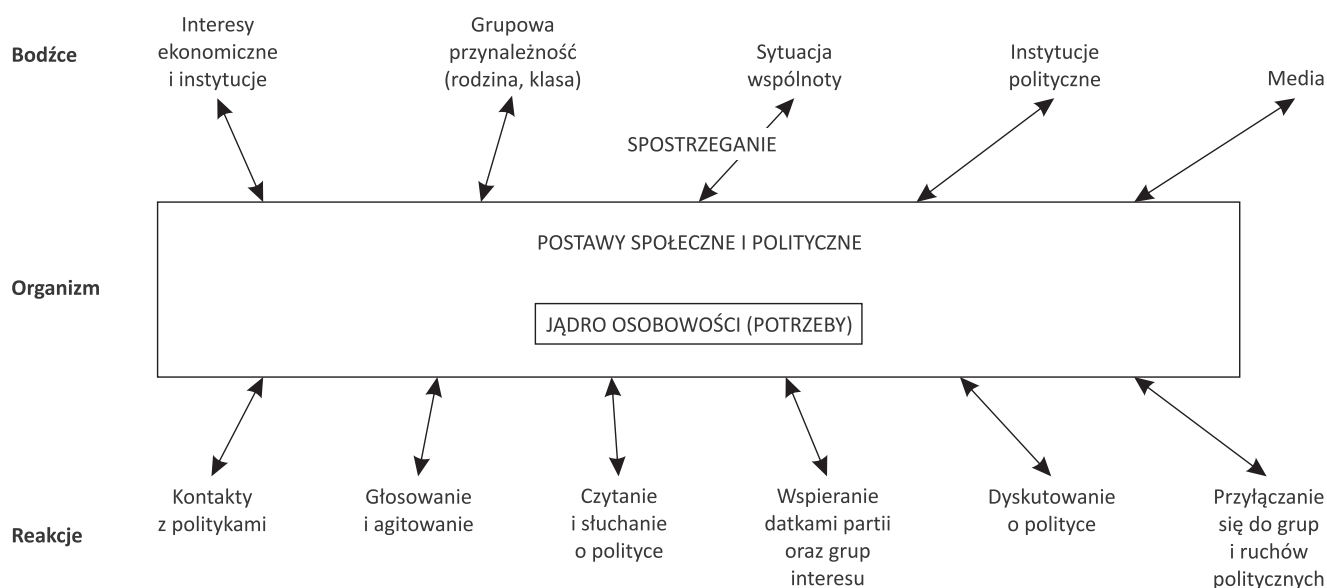
W niniejszym artykule zostanie przedstawiona geneza badań nad zaangażowaniem politycznym. Jest ono uznawane za główny rodzaj zaangażowania społecznego pojawiający się w literaturze poświęconej działaniom w organizacjach non-profit (Gumkowska, Herbst, 2008; *Volunteering in America*, 2007).

MODELE ZAANGAŻOWANIA POLITYCZNEGO

Badania prowadzone nad zaangażowaniem politycznym w Stanach Zjednoczonych pozwoliły wypracować modele, z których trzy najbardziej znaczące dla rozwoju nauk społecznych zostaną poniżej opisane. Są to modele: Lane'a (1959), Milbratha i Goela (1977) oraz model Verby i Nie (1972).

Model behawioralny uczestnictwa politycznego

Jedno z pierwszych ujęć zaangażowania politycznego w połowie XX wieku przedstawił Lane (1959). W swoim paradygmacie badawczym analizował on

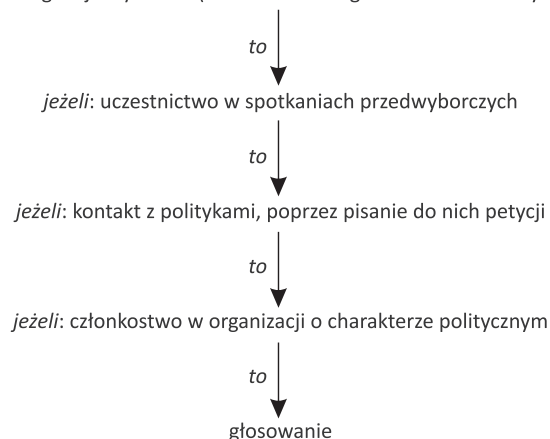
Rysunek 1. Model zaangażowania politycznego Lane'a.

Opracowanie własne na podstawie: Lane, 1959.

zachowania wyborcze (*electoral behavior*), stosując formułę S–O–R. Wspomniany autor korzystał ze zdobyczy behawioryzmu, a konkretnie teorii Hulla (1943). W jego modelu występują również elementy podejścia poznawczego (por. rysunek 1).

W modelu Lane'a (1959) jednostka ma osobowość, potrzeby i postawy, kształtowane pod wpływem bodźców. Lane podkreśla, że relacja pomiędzy sygnałami ze środowiska a odbierającym je człowiekiem opiera się na percepcji, ze wszystkimi tego konsekwencjami. Oznacza to prawdopodobieństwo wystąpienia różnego rodzaju zniekształceń w postrzeganiu, które wynikają np. z selektywnej uwagi. Model przedstawiony na rysunku 1 jest jedynie uproszczeniem procesu, w którego trakcie zachodzi wiele relacji zwrotnych. Osobowość jednostki nieustannie zmienia się pod wpływem internalizacji niektórych bodźców z otoczenia. Środowisko ulega przeobrażeniom w efekcie oddziaływania człowieka, a skutki reakcji podmiotu zwrótnie oddziałują na niego samego. Istotą tego modelu jest hierarchiczność zachowań politycznych. Lane zakładał, że jeżeli ktoś angażuje się w bardziej wymagające i wyspecjalizowane, tzn. rzadziej występujące w danej społeczności zachowania polityczne, to angażuje się też w ogólniejsze, czyli powszechniejsze, prostsze działania. Wiedząc, że jednostka namawia do głosowania na konkretnego kandydata, z dużym prawdopodobieństwem można zakładać, iż również ona uczestniczy w wyborach. Zależność ta nie jest jednak zwrotna, tzn. jeśli ktoś głosuje, to nie można przyjmować, że jest on członkiem jakiejś organizacji politycznej. Podobnie udział w spotkaniach przedwyborczych nie uprawnia do twierdzenia, że ich uczestnik uprawia agitację wyborczą (por. rysunek 2).

jeżeli: agitacja wyborcza (namawianie do głosowania na kandydata)

Rysunek 2. Cykl przyczynowy zaangażowania w wybory.

Opracowanie własne na podstawie: Lane, 1959.

Lane (1959) przedstawia głosowanie jako jedno z najogólniejszych zachowań wyborczych, które na kontinuum umieściłby pomiędzy aktywnymi a pasywnymi formami zaangażowania politycznego. Autor modelu hierarchicznego zastrzega, że zaproponowana przez niego struktura latentna wzorca zachowań politycznych może być prawdziwa tylko w niektórych populacjach. Co więcej, nawet w tych, w których ona się sprawdza, istnieją takie przejawy zaangażowania politycznego, które do jego modelu nie pasują, np. wsparcie finansowe kampanii wyborczej, rozmowy o polityce, czytanie i słuchanie materiałów wyborczych.

Model hierarchiczny uczestnictwa politycznego

Recepcja hierarchicznego modelu Lane'a (1959) jest widoczna w pracy *Political participation* Milbratha i Goela (1977), należącej do kanonu literatury z zakresu zaangażowania politycznego. Milbrath i Goel definiują zachowania polityczne za Dahlem (1963) w odniesieniu do systemu politycznego, który jest „jakimkolwiek wzorcem relacji międzyludzkich, których znaczącymi elementami są siła, rządzenie i władza” (s. 6). W skład systemu politycznego wchodzi partię, grupy nacisku oraz zachowania wpływające na decyzje rządu. Wpływ polityczny obywateli polega zaś na tym, że rządzący działają na korzyść pozostałych członków systemu politycznego, ponieważ uważają, że postępując inaczej, naraziliby się na jakiś rodzaj straty. W takim ujęciu fakt wpływu jest zależny od percepcji rządzących, nie od stanu świadomości obywateli (Almond, Verba, 1963; Dahl, 1963). Przy czym, zgodnie z przedstawioną definicją, do systemu politycznego nie należą takie organizacje, jak kościoły czy firmy. Polityka zaś jest procesem, w którym podejmowane są decyzje, aby uzyskać pożądane efekty rządzenia. Natomiast partycypacja polityczna to zachowania obywateli, które mają na celu nacisk lub wsparcie rządu i polityki (Dahl, 1963).

W początkowym okresie badań nad zaangażowaniem politycznym koncentrowano się głównie na aktywności wyborczej obywateli. W pierwszym wydaniu *Political participation* Milbrath (1965) przedstawił jednowymiarowy model intensywności (trudności) partycypacji. Zaznaczył jej hierarchiczny charakter, który manifestuje się przez to, że jednostka angażująca się w działania trudniejsze (intensywniejsze), może również wykonywać te łatwiejsze. Korzystając z analogii do igrzysk starożytnego Rzymu, wyróżnił: apatycznych (*apathetics*), widzów (*spectators*) i gladiatorów (*gladiators*). Apatyczni to jednostki, które nie uczestniczą w życiu politycznym. Widzowie to osoby zaangażowane politycznie w minimalnym stopniu, np. tylko dokonujące aktu głosowania. Gladiatorzy zaś najintensywniej partycypują w życiu

politycznym; są to np. kandydaci startujący w wyborach. „Niewielka grupa gladiatorów walczy, by usatysfakcjonować widzów, którzy w zamian wiwatują, klaszcząc w dłonie, by w końcu zdecydować, kto zwyciężył. Apatyczni zaś w ogóle nie oglądają walki” (Milbrath, Goel, 1977, s. 11). Przytoczony sugestywny opis wydaje się wiernie oddawać emocje, jakie wzbudzają konwencje wyborcze w USA.

Warto podkreślić, że Milbrath i Goel (1977), tak jak Lane (1959), czerpią ze zdobyczy psychologii behawioralnej i poznawczej. Ich zdaniem, takie czynniki dyspozycyjne jak postawy, przekonania i cechy osobowości są istotnym wyznacznikiem zaangażowania politycznego.

Zanim zostaną opisane wymiary zaangażowania politycznego, należy wyjaśnić dwa pojęcia: wkłady (*inputs*) oraz wyniki (*outputs, outtakes*). Wkłady odnoszą się do zachowań jednostek, którymi próbują one wywrzeć wpływ na decyzje rządzących. Zalicza się do nich np. głosowanie, prowadzenie kampanii wyborczej czy protest (por. tabela 1). Od systemu politycznego podmiot oczekuje wyników, np. poczucia sprawiedliwości, bezpieczeństwa albo swobód obywatelskich (Milbrath, Goel, 1977).

Opisywany model określa rodzaje zaangażowania politycznego na wymiarze aktywności, dzieląc je na aktywne, pasywne wspierające i apatyczne. Kolejny wymiar odnosi się do konwencjonalności wkładów (*inputs*), przez którą rozumie się zgodność zachowań z obowiązującym prawem. Konwencjonalność może zmieniać się w czasie i zależeć od uwarunkowań kulturowych (por. Topf, 1995a, 1995a,b). Z czasem mianem zaangażowania politycznego zaczęto określać szersze spektrum zachowań. Uwzględniono działania zachodzące w sferze organizacji pozarządowych, takich jak związki wyznaniowe, zrzeszenia hobbystyczne, grupy wolontarystyczne a także aktywność we wspólnotach lokalnych (Milbrath, Goel, 1977). Wyniki badań wskazały, że partycypacja polityczna jest wielowymiarowa i prawidłowość ta została zaobserwowana nie tylko w USA, ale również np. w Austrii, Indiach, Japonii, Holandii czy Nigerii (Verba, Nie, Kim, 1971). Z tego względu Milbrath i Goel uzupełnili model wkładów–wyników o trzeci wymiar partycypacji, składający się z siedmiu stylów zaangażowania politycznego (polskie nazwy sposobów partycypacji nadała autorka artykułu; tabela 1).

Zaangażowanie polityczne protestujących ma charakter aktywny i niekonwencjonalny. W latach 70. ubiegłego wieku odnotowano wzrost popularności tego typu partycypacji. Późniejsze wydarzenia, szczególnie ataki terrorystyczne we wrześniu 2001 roku, zdają się potwierdzać narastającą skłonność do niekonwencjonalnego uczestnictwa. Jednocześnie taki styl zaangażowania politycznego nie wyklucza działań konwencjonalnych, np. głosowania

czy bycia liderem partii. W polskich warunkach ten wzorzec zachowań można zidentyfikować np. u działaczy „Samobrony”. Łączenie zaangażowania niekonwencjonalnego z konwencjonalnym można porównać do wszechstronnego ubezpieczenia się na wypadek braku wpływu na rządzących (Milbrath, Goel, 1977).

Inny styl działania mają aktywiści społecznościowi. Warto podkreślić, że określenie „społecznościowi” informuje o środowisku ich działania, które ma charakter lokalny, w przeciwieństwie do określenia „społeczni”, odnoszącego się do otoczenia globalnego. Aktywiści społecznościowi angażują się w sposób konwencjonalny. Bywa, że nie są świadomi politycznego aspektu swoich działań lub wręcz negują jego istnienie. Nie ulega jednak wątpliwości, że wpływają oni na politykę samorządów. Oddziałują poprzez aktywność w organizacjach nastawionych na rozwiązywanie lokalnych problemów oraz kontakty z politykami i urzędnikami. Z tego powodu aktywiści społecznościowi są często porównywani do aktywistów partyjnych (Milbrath, Goel, 1977; Skarżyńska, 2005)¹.

Kolejna charakterystyka zaangażowania politycznego dotyczy aktywistów partyjnych. Grupie tej poświęcono wiele uwagi we wczesnych badaniach konwencjonalnej partycypacji politycznej. Aktywiści partyjni mogą być liderami, jak też wykonawcami poleceń innych. Pierwsi zazwyczaj startują w wyborach jako kandydaci, natomiast drudzy wspierają sztaby wyborcze własną pracą albo środkami finansowymi. Aktywiści partyjni mają dobre rozeznanie w sprawach politycznych. Nierzadko, ich działanie służy realizacji partykularnych interesów (Milbrath, Goel, 1977).

¹ W anglosaskiej politologii „polityka” może mieć dwa znaczenia. „Duża polityka” (*politics*) określa proces zachodzący w systemie społecznym, który nie ogranicza się do jednego państwa, lecz ma charakter globalny. Proces ten to selekcja i ustanawianie hierarchii celów systemu społecznego, na podstawie ich wagi i możliwości realizacji. Dokonuje się tego, mając na względzie istniejące zasoby społeczne i określone warunki czasowe. Gdy cele są sformułowane, wybiera się środki ich realizacji. Następnie jest podejmowana decyzja, wciela się ją w życie, kolejnym zaś etapem jest kontrola działań o charakterze wykonawczym. Polityka zagraniczna i wewnętrzna (np. gospodarcza, socjalna, finansowa, rolna) to przykłady *politics*. Natomiast *policy* ma miejsce na poziomie lokalnym, gdzie politycy wdrażają plan działania w ściśle określonych granicach swoich uprawnień (Sobkowiak, 1996, s. 296–297). Wybierają oni cele i metody ich osiągnięcia, na które przeciętny obywatel może mieć wpływ. *Policy* bywa też terminem stosowanym do określenia polityk sektorowych, np. fiskalnej, zagranicznej. Zaangażowanie społeczne polegające np. na pisaniu petycji do władz, spotkaniach z radnymi czy organizowaniu wieców ulicznych może oddziaływać na realizację decyzji politycznych w danej społeczności.

Tabela 1
Wymiary zaangażowania politycznego (na podst. Milbrath, Goel, 1977)

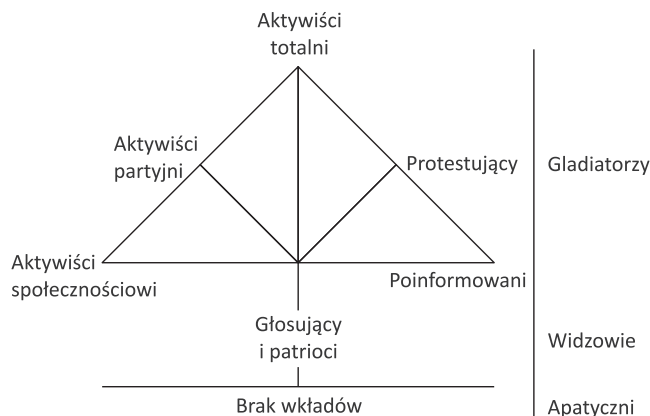
		Wkłady	Wyniki
wymiary		zaangażowanie	
Aktywni	niekonwencjonalne	<ul style="list-style-type: none"> – biorą udział w demonstracjach ulicznych – biorą udział w rozruchach – silnie protestują, jeśli rząd robi coś niemoralnego – biorą udział w spotkaniach protestacyjnych – odmawiają podporządkowania się niesprawiedliwym przepisom (również aktywni na innych wymiarach) 	<ul style="list-style-type: none"> – żądają bardzo aktywnego rządu – szczególnie zależy im na ochronie praw obywatelskich i zapewnieniu możliwości ekonomicznych
	konwencjonalne	<ul style="list-style-type: none"> – pracują z innymi nad rozwiązaniem lokalnych problemów – tworzą zespoły rozwiązujące lokalne problemy – aktywnie uczestniczą w organizacjach istniejących w danej społeczności – kontaktują się z urzędnikami w sprawach społecznych (również głosują dość regularnie) – aktywnie pracują w sztabach wyborczych partii lub kandydatów – przekonują innych, jak mają głosować – uczestniczą w spotkaniach i konwencjach partyjnych – wspierają finansowo partię lub kandydatów – wstępują do partii politycznej i ją wspierają – startują w wyborach (również głosują regularnie) – są na bieżąco w sprawach politycznych – angażują się w dyskusje polityczne – piszą listy do gazet – wysyłają listy poparcia lub noty protestacyjne do liderów politycznych (również głosują dość regularnie) 	<ul style="list-style-type: none"> – preferują świadczenie usług społecznych przez organizacje non-profit (pozarządowe) niż przez instytucje rządowe – brak szczególnych wymagań
Pasywni wspierający		<ul style="list-style-type: none"> – kontaktują się z władzami samorządowymi (<i>local</i>), wojewódzkimi (<i>state</i>) i krajowymi (<i>national</i>) w sprawie rozwiązania partykularnych problemów (nie są aktywni w inny sposób) – regularnie głosują w wyborach – kochają swój kraj – demonstrują patriotyzm przez wywieszanie flagi, udział w pochodach – płacą podatki 	<ul style="list-style-type: none"> – obserwują, omawiają i krytykują działania rządu – kontrolują działania rządu (<i>watchdog posture</i>) – poszukują zaspokojenia raczej osobistych, a nie społecznych potrzeb – oczekują tradycyjnego ograniczonego rządu – porządku społecznego, bezpieczeństwa, przywództwa i sprawiedliwości
	Apatyczni	<ul style="list-style-type: none"> – brak 	<ul style="list-style-type: none"> – nie są znane

W ramach konwencji demokratycznej mieści się również partycypacja tzw. poinformowanych. Są oni doskonale zorientowani w poczynaniach rządu, o których dyskutują, i w zależności od własnych preferencji chwala je lub gania. Poinformowani biorą udział w debacie publicznej, a ich postawę można nazwać kontrolną. Z racji predyspozycji styl ten zazwyczaj preferują osoby gruntownie wykształcone oraz liderzy opinii. W Polsce do poinformowanych można zaliczyć dziennikarzy demaskujących afery gospodarcze i polityczne. Grupę tę zasila inteligencja, często afiliowana politycznie lub jawnie sympatyzująca z określonymi partiami. Do polskich poinformowanych można też zaliczyć liderów organizacji społecznych i społecznych, szczególnie zajmujących się pomaganiem (Milbrath, Goel, 1977).

Jeszcze inny styl zaangażowania politycznego Milbrath i Goel (1977) przypisali operatywnym. Jednostki te kontaktują się z władzami różnych szczebli w celu rozwiązania swoich problemów, np. przyznania mieszkania komunalnego, naprawy drogi na osiedlu czy zakazu budowy hipermarketu, który doprowadzi ich mały sklep do bankructwa. Jest to dość efemeryczna grupa, gdyż mogą ją tworzyć osoby na co dzień przejawiające jeden z sześciu innych stylów zaangażowania politycznego. Nawet bierni mogą stać się operatywni, jeśli osobisty problem będzie dla nich bardzo dotkliwy.

Jednym z najbardziej typowych sposobów konwencjonalnej partycypacji jest głosowanie. Oprócz aktu wypełnienia karty wyborczej może być patriotyzmem demonstrowanym np. przez wywieszenie flagi lub sumienne płacenie podatków z myślą o przeznaczeniu ich na cele państwowe. W tym przypadku zaangażowanie polityczne jest więc nie tyle aktem wywierania wpływu na życie polityczne, ile demonstracją poparcia dla systemu. Ma ono charakter wspierający, choć pasywny.

Siódmy styl zaangażowania charakteryzuje biernych, których dominującym sposobem reagowania na system polityczny jest apatia. Nie wnoszą wkładów, trudno również określić, jakich wytworów oczekują (Milbrath, Goel, 1977). Na pytanie o znaczenie bierności nie ma jednej odpowiedzi. Niektórzy autorzy twierdzą, że akt głosowania lub absencji wyborczej może mieć względem systemu politycznego charakter afirmujący lub negujący. Jeśli wspomnianą tezę rozszerzyć na inne rodzaje zaangażowania politycznego, to można wysnuć dwa wnioski. Pierwszy, że ludzie przez partycypację polityczną dają wyraz zadowoleniu z polityki rządu. Drugi postulat jest przeciwny – uczestniczą, ponieważ chcą zmiany. Podobnie ma się rzecz z jednostkami apatycznymi. Nie angażują się, bo kontestują system. Odmienne wytłumaczenie jest takie, że są zadowoleni z polityki rządu i nie chcą w nią

Rysunek 3. Hierarchia zaangażowania politycznego.

Opracowanie własne na podstawie: Milbrath, Goel, 1977.

ingerować, albo sądzą, że inni partycypanci ten pożądaný stan podtrzymają (por. Chmielewski, 2008).

Model Milbratha i Goela (1977) jest wielowymiarowy i hierarchiczny. Zdaniem jego autorów, osoby, które realizują działania trudniejsze, mogą być również skłonne do zachowań łatwiejszych. Ponadto niektóre style są na podobnym poziomie zaangażowania, co więcej mogą współwystępować, np. aktywiści totalni mają w swoim repertuarze zachowania partycypacyjne przypisane do wszystkich stylów, głosujący i patrioci preferują tylko jeden sposób angażowania się, a jeszcze inni działają w kilku stylach i są jednocześnie np. aktywistami partyjnymi i protestującymi. Nawiązując ponownie do analogii starożytnego Rzymu, można założyć, że istnieje ranking gladiatorów, nieodróżniona grupa widzów i rzesza apatycznych, którzy nie chodzą na widowiska (por. rysunek 3).

Model specjalizacji uczestnictwa politycznego

Model Milbratha i Goela wydaje się stosunkowo adekwatnie odzwierciedlać rzeczywistość polityczną USA w latach 70., a nawet we współczesnej Polsce. Mimo to prawdziwość hierarchicznego podejścia od początku wzbudzała wiele wątpliwości. Ostatecznie od takiego postrzegania zaangażowania politycznego odeszli Verba i Nie (1972). Przez polityczną partycypację rozumieją oni „działania, których celem jest wpływanie na decyzje rządu” (Verba, Nie, 1972, s. 2). Wpływ ten może polegać na wywieraniu presji lub komunikowaniu preferencji obywateli. Siłę odczuwanej presji można mierzyć stopniem, w jakim polityk jest skłonny spełniać oczekiwania obywateli, by uniknąć ewentualnych negatywnych konsekwencji. Verba i Nie wyłączają ze swojej definicji akty symbolicznego poparcia,

np. udział w paradach czy wywieszanie flagi. Wykluczają również aktywność w organizacjach pozarządowych, jeśli jej bezpośrednim celem nie jest wpływ na decyzje rządu. Ponadto, w przeciwieństwie do Lane'a (1959) oraz Milbratha i Goela (1977), Verba i Nie deklarują unikanie częstych nawiązań do zmiennych psychologicznych jako wyznaczników partycypacji.

Verba i Nie zajmowali się zaangażowaniem politycznym o charakterze konwencjonalnym. Badali aktywność wyborczą i niewyborczą oraz takie wymiary partycypacji, jak konflikt, zasięg wyniku oraz wymagana inicjatywa. Przez konflikt rozumieli sprzeczność interesów, która ujawnia się w sytuacji zabiegania o pożądane zasoby. Zasięg wyniku odnosi się do liczebności jego beneficjentów, natomiast inicjatywę można uznać za synonim trudności działania (Verba, Nie, 1972).

Verba i Nie określili typy aktywności, agregując zachowania polityczne, które zaobserwowali w badaniach empirycznych. Każda z aktywności (patrz tabela 2) niesie inny ładunek presji i informacji dla polityków. Zatem głosowanie wiąże się z dużą presją, ale nie dostarcza informacji o konkretnych wynikach pracy rządu, których oczekują wyborcy. Podobnie jest z aktywnością w kampanii wyborczej, jednak w tym przypadku ładunek informacyjny jest nieco większy. Aktywiści współpracują z partią lub kandydatem i tą drogą mogą przekazywać swoje preferencje. Kooperacja członków danej wspólnoty ma dużą wartość informacyjną, ponieważ koncentrują się oni na istotnym dla nich problemie. W tym przypadku siła presji zależy od liczebności i statusu społecznego aktywnych jednostek. Kontakt z władzami z inicjatywy obywateli pozwala dostarczyć duży ładunek informacji, choć presja jest stosunkowo niska, gdyż problem zazwyczaj dotyczy jednostki, a nie większej wspólnoty.

Mimo deklarowanego unikania „psychologizacji” aktywności politycznej, Verba i Nie (1972) odwołują się do wielu czynników o charakterze psychologicznym. W opisie wzorca aktywności zaangażowanych politycznie

występuje np. zaangażowanie psychologiczne, a poczucie skuteczności politycznej w ich ujęciu w zasadzie niczym się nie różni od poczucia własnej skuteczności według Bandury (1982). Uogólnione zaangażowanie psychologiczne w politykę odnosi się do stopnia, w jakim jednostka wyraża zainteresowanie i poświęca uwagę sprawom politycznym. Skuteczność polityczna i zasób informacji świadczą o umiejętnościach i kompetencjach przydatnych w działalności politycznej. Aktywność charakteryzuje również zaangażowanie w konflikt i rozłam. W skład tego wymiaru wchodzi: poparcie wybranej partii, zajęcie stanowiska w sytuacji konfliktowej oraz skrajność poglądów dotyczących określonych kwestii politycznych. Kolejny element wzorca aktywności to myślenie obywatelskie, czyli stopień, w jakim jednostka czuje się odpowiedzialna za dobrobyt wspólnoty, w której funkcjonuje. Verba i Nie w swoim modelu wyróżnili sześć typów partycypacji politycznej, które w dużym stopniu korespondują ze stylami opisanymi przez Milbratha i Goela (1977). Należą do nich bierni, specjalizujący się w głosowaniu, operatywni prowinicjusze, gracze zespołowi i uczestnicy kampanii (por. tabela 3).

O aktywistach totalnych Milbrath i Goel (1977) również wspominali, zainspirowani pracą Verby, Nie i Kim (1971). W modelu Verby i Nie z 1972 roku brak protestujących, ponieważ partycypują oni w sposób niekonwencjonalny, a tego rodzaju uczestnictwa wspomniani autorzy nie brali pod uwagę. Drugą znaczącą różnicą jest odejście od modelu hierarchicznego w kierunku specjalizacji. Zdaniem Verby i Nie jednostki zazwyczaj wybierają jeden styl zaangażowania politycznego i się w nim specjalizują (por. tabela 4).

Mimo korespondencji dwóch wspomnianych modeli, polskie nazwy stylów zaangażowania są jednakowe tylko w przypadku biernych. Pozostałe nieco się różnią, by oddać specyfikę odmiennych podejść zaproponowanych przez autorów modeli (por. tabele 1 i 4). Na uwagę zasługuje fakt, że na dwóch biegunach zaangażowania w politykę

Tabela 2

Sposoby i wymiary partycypacji (na podst. Verba, Nie, 1972)

	Aktywność	Konflikt	Zasięg wyniku	Wymagana inicjatywa
Aktywność wyborcza	głosowanie	konfliktowe	kolektywny	mała
	udział w kampanii wyborczej	konfliktowe	kolektywny	średnia
Aktywność niewyborcza	kooperacja	zwykle niekonfliktowe	kolektywny	średnia lub duża
	kontakt z władzami z inicjatywy obywateli	niekonfliktowe	kolektywny lub partykularny	duża

Tabela 3
Charakterystyka wzorca aktywności zaangażowanych politycznie (na podst. Verba, Nie, 1972)

Typ	Elementy składowe						
	zaangażowanie psychologiczne	umiejętności i kompetencje		zaangażowanie w konflikt i rozłam			myślenie obywatelskie
		skuteczność	informacje	poparcie wybranej partii	stronniczość w konflikcie	ekstremizm kwestii	
Bierni	N	N	N	N	N	N	N
Specjalizujący się w głosowaniu	N	N	N	W	N	N	N
Operatywni prowincjusze	N	W	W	N	N	N	N
Gracze zespołowi	W	W	W	N	N	N	W
Aktywiści partyjni	W	Ś/W	Ś/W	W	W	W	N/Ś
Aktywiści totalni	W	W	W	W	W	W	W

W – wysokie, N – niskie, Ś – średnie.

Tabela 4
Wkłady i wyniki zaangażowania politycznego (na podst. Verba, Nie, 1972)

Typ partycypacji	Wzorzec aktywności	Teoretyczny wymiar wzorca aktywności	Wiodące orientacje	Charakterystyka społeczna
Bierni (<i>inactives</i>)	– brak		– niezaangażowani, brak, umiejętności, poczucia kompetencji, zainteresowania konfliktem	– nadreprezentacja niższych klas społecznych i czarnych, osób młodszych, starszych (nie w średnim wieku) oraz kobiet
Specjalizujący się w głosowaniu (<i>voting specialists</i>)	– głosują regularnie, ale nie robią nic ponadto	– wytwory dostępne szerokiej rzeszy odbiorców, rywalizacja i mała inicjatywa	– silna identyfikacja z partią, ale stosunkowo małe zaangażowanie, słabe umiejętności i kompetencje	– nadreprezentacja niższych klas społecznych, starsi, mieszkańcy dużych miast, niedoreprezentacja osób ze wsi
Operatywni prowincjusze (<i>parochial participants</i>)	– kontaktują się z władzami w sprawie rozwiązania partykularnych problemów, nie są aktywni w inny sposób	– wytwory dla jednostek, brak konfliktu, duża inicjatywa	– pewne umiejętności polityczne (dysponowanie informacjami), brak innego rodzaju zaangażowania	– nadreprezentacja niższych klas społecznych, czarni podreprezentowani, raczej katolicy niż protestanci, raczej z dużych miast niż z małych
Gracze zespołowi (<i>communalists</i>)	– kontaktują się z władzami w sprawach społecznych, angażują się w kooperację, głosują stosunkowo regularnie, ale unikają kampanii wyborczych	– wytwory o charakterze kolektywnym, choć nie dla tak licznej rzeszy odbiorców, jak w przypadku wyborów, duża inicjatywa, relatywny brak konfliktu	– wysokie poczucie działania na rzecz wspólnoty, zaangażowanie w politykę, umiejętności i kompetencje, nie należą do partii i unikają konfliktu	– nadreprezentacja wyższych klas społecznych, czarni niedoreprezentowani, raczej protestanci niż katolicy, nadreprezentacja mieszkańców obszarów wiejskich i małych miast, niedoreprezentacja dużych miast

ciąg dalszy tabeli 4 na następnej stronie

ciąg dalszy tabeli 4 z poprzedniej strony

Typ partycypacji	Wzorec aktywności	Teoretyczny wymiar wzorca aktywności	Wiodące orientacje	Charakterystyka społeczna
Aktywiści partyjni (<i>campaigners</i>)	– duża aktywność podczas kampanii, głosują regularnie	– wytwory dostępne szerokiej rzeszy odbiorców, inicjatywa średnia lub wysoka, stosunkowo konfliktowe	– zaangażowanie polityczne, stosunkowo uzdolnieni i kompetentni, członkowie partii, zaangażowani w konflikt, niewielkie poczucie udziału we wspólnocie	– nadreprezentacja osób o wyższym statusie społecznym, czarni i katolicy niedoreprezentowani, raczej mieszkańcy dużych miast i przedmieść niż małych miast i wsi
Aktywiści totalni (<i>complete activists</i>)	– aktywni na wszystkie sposoby	– wszystkie charakterystyki wszystkich działań	– zaangażowani w politykę na różne sposoby, wysoko uzdolnieni i kompetentni	– silna nadreprezentacja osób o wyższym statusie społecznym, starsi i młodszy niedoreprezentowani

plasują się bierni i aktywiści totalni. Specjalizujący się w głosowaniu są skoncentrowani na partii, którą popierają, a operatywni prowincjusze na sobie, konkretnie na czynnikach, które pozwolą im rozwiązać własny problem. Interesującą grupę stanowią gracze zespołowi, bo interesują się polityką, nie angażując się w konflikt i rozłam potencjalnie wiążący się z sympatyzowaniem z wybranym ugrupowaniem politycznym. Gracze zespołowi mają kompetencje i informacje pozwalające im realizować interesy biorące pod uwagę dobrostan społeczności. Innymi słowy, charakteryzuje ich myślenie prospołeczne. Natomiast w przypadku aktywistów partyjnych zwraca uwagę ich stosunkowo mała dbałość o dobro publiczne (por. tabela 4).

Trójpoziomowy model partycypacji wyborczej

Zaprezentowane trzy modele partycypacji politycznej weszły do kanonu nauk społecznych. Ponieważ nie zostały szeroko opisane w literaturze polskiej, ich charakterystyka jest nieco bardziej szczegółowa. Należy jednak zaznaczyć, że w literaturze funkcjonuje również wiele innych ujęć czynników kształtujących zakres partycypacji politycznej (Cześniak, 2007; Markowski, 1993; Topf, 1995a,b; Wolfinger, Rosenstone, 1980). Najbardziej kompletne odnoszą się do determinant uczestnictwa politycznego występujących na poziomach: makro, mezo i mikro (Norris, 2002).

Poziom makro obejmuje procesy długookresowe i odnosi się do reżimu politycznego wraz z jego instytucjami. Mogą one ułatwiać lub utrudniać partycypację, wpływając na wielkość łączących się z nią kosztów (zob. Nagel, 1987). Na poziomie mezo można wyjaśniać różnice w zakresie uczestnictwa obserwowane między krajami o podobnym poziomie rozwoju i zbliżonych rozwiązaniach instytucjonalnych. Chodzi o działalność podmiotów mobilizujących, takich jak partie polityczne, kościoły, związki zawodowe,

ruchy społeczno-polityczne oraz środki masowego przekazu (Norris, 2002). Zróżnicowany poziom uczestnictwa w konkretnym systemie politycznym, czyli w warunkach kształtowanych przez dany poziom rozwoju, jednakowe instytucje i te same agencje mobilizujące, można wyjaśniać działaniem czynników na wymiarze indywidualnym. Badania na poziomie mikro skupiają się więc na indywidualnych zasobach, takich jak umiejętności, czas wolny, zamożność (model socjoekonomiczny), a także na motywacji osoby, a zwłaszcza jej zainteresowaniu polityką i poziomie zaufania do innych ludzi (Milbrath, Goel, 1977; Wolfinger, Rosenstone, 1980; Verba, Nie 1972). Z perspektywą mikro wiąże się także analiza postaw, przekonań i niektórych cech osobowości członka systemu politycznego (Chmielewski, 2008; Milbrath, Goel, 1977). Na tym poziomie bywa rozpatrywany wpływ własnej skuteczności politycznej na partycypację (por. Milbrath, Goel, 1977; Verba, Nie, 1972).

Zatem partycypacja, która ma na celu wsparcie politycznego status quo lub zmiany (Skarżyńska, 2005), może mieć charakter konwencjonalny lub niekonwencjonalny i różnić się intensywnością. Oznacza to, że niektórzy obywatele wybierają działania rytualne (np. głosowanie) lub symboliczne (np. wywieszanie flagi), inni preferują bardziej wymagający styl partycypacji, jak członkostwo w ugrupowaniu politycznym. Ludzie różnią się pod względem myślenia obywatelskiego, czyli poczucia, że działają również dla dobra innych. Na sposób partycypacji politycznej mają wpływ uwarunkowania systemowe (np. reżim polityczny), jednostkowe (np. cechy osobowości, status społeczny) oraz historyczno-kulturowe związane np. z tradycją (Lewicka, 2008; Skarżyńska, 2005). Dotyczy to w tym samym stopniu stabilnych demokracji, co systemów politycznych, które zaczęły się demokratyzować pod koniec XX wieku.

MODEL WŁASNY ZAANGAŻOWANIA SPOŁECZNEGO

Podsumowaniem powyższego przeglądu jest propozycja autorskiego modelu zaangażowania społecznego, uwzględniającego uwarunkowania jednostkowe, kulturowe i systemowe. Biorąc pod uwagę wzorce zaangażowania społecznego, należałoby wyróżnić: protestujących – partycypacja niekonwencjonalna; aktywistów, minimalistów oraz biernych – partycypacja konwencjonalna (rysunek 4).

Do protestujących zaliczyć można osoby aktywne, działające poza ustalonymi i przewidzianymi prawem procedurami. Byliby to zarówno terroryści, jak i demonstranci, którzy nie wystąpili o zgodę na przemarsz ulicami miasta. Charakteryzowałoby się niskim zaufaniem wobec systemu politycznego i wysokim poczuciem własnej skuteczności w sferze zaangażowania społecznego.

Aktywiści korzystaliby z możliwości, które daje im ustrój polityczny. Cechuje ich wysoki poziom zaufania wobec systemu oraz wysokie poczucie własnej skuteczności. Przy czym można wyróżnić aktywistów społecznych, społecznościowych i politycznych. Aktywiści społeczni działają na poziomie krajowym i angażują się w aktywności w założeniu swym niepolityczne, np. w dobroczynność.

Aktywiści społecznościowi operują w sferze lokalnej i nie zajmują się kwestiami politycznymi. Z kolei aktywiści polityczni działają w sferze politycznej zarówno w całym kraju, jak i lokalnie.

Minimalistami zostały nazwane osoby realizujące niezbędne minimum, którego oczekuje od nich państwo, społeczność lokalna lub wymuszają na nich okoliczności (np. różnego typu awarie lub sytuacje kryzysowe), zarówno w sferze politycznej, jak i społecznej. Minimalista będzie więc głosował w wyborach politycznych, wybierał w internetowej sondzie, które z projektów obywatelskich zostaną zrealizowane w jego mieście lub zdecyduje się poprzeć sąsiedzką inicjatywę naprawy zdewastowanych domofonów.

Przy czym minimalistów można podzielić na partykularnych i prospołecznych. Minimaliści partykularni realizują przede wszystkim własny interes, ich działanie bezpośrednio przekłada się bowiem na poprawę ich jakości życia (np. rodzic kilkulatek głosujący za budową placu zabaw przed jego blokiem). Minimaliści prospołeczni działają na rzecz dobra ogółu (np. emeryt niemający wnuków, głosujący za budową placu zabaw przed jego blokiem). Zgodnie z powyższym głosowanie byłoby aktem prospołecznym. Można przypuszczać, że minimaliści mają raczej wysokie zaufanie wobec systemu i niezbyt wysokie poczucie własnej skuteczności odnoszącej się do zaangażowania społecznego.

Z kolei bierni nie angażują się w żadne działania. Dokonując klasyfikacji na podstawie powodów ich apatii, można wyróżnić biernych zadowolonych, kontestujących oraz indolentnych. Bierni zadowoleni nie czują potrzeby angażowania się, ponieważ odczuwają satysfakcję ze status quo. Mogą to być osoby o różnym poziomie własnej skuteczności i wysokim zaufaniu wobec systemu politycznego. Bierni kontestujący traktują swoją apatię jako formę antysystemowego buntu. Ich zaufanie wobec systemu jest niskie, a poczucie własnej skuteczności może być zróżnicowane. Bierni indolentni nie rozumieją systemu politycznego i możliwości, które ten im oferuje. W związku z tym mają niskie zaufanie wobec niego oraz niskie poczucie własnej skuteczności.

Podkreślić należy, że klasyfikacja do wzorców powinna odbywać się po uwzględnieniu uwarunkowań kulturowych oraz ustrojowych. Na tej podstawie bowiem można określić, czy partycypacja ma charakter konwencjonalny, czy też nie, i jakie wzorce zachowań stanowią minimum zaangażowania. Przedstawiony model jest propozycją, która wymaga empirycznego sprawdzenia i dalszego doskonalenia.

Partycypacja niekonwencjonalna	Protestujący	zaufanie wobec systemu politycznego: niskie
		poczucie własnej skuteczności: wysokie

Partycypacja konwencjonalna	Aktywiści – społeczni – społecznościowi – polityczni	zaufanie wobec systemu politycznego: wysokie
		poczucie własnej skuteczności: wysokie
	Minimaliści – partykularni – prospołeczni	zaufanie wobec systemu politycznego: wysokie
		poczucie własnej skuteczności: przeciętne lub niskie
	Bierni – zadowoleni – kontestujący – indolentni	zaufanie wobec systemu politycznego: zróżnicowane
		poczucie własnej skuteczności: zróżnicowane

Rysunek 4. Integrujący model zaangażowania społecznego.

DYSKUSJA

Wśród zagranicznych badaczy, których modele prezentowano w niniejszym artykule, panuje zgodność w kwestii celu zaangażowania społecznego o charakterze politycznym i jest nim wywarcie nacisku na rządzących lub przeciwnie, wsparcie rządzących oraz ich polityki. Ponadto, przykładem typowego i konwencjonalnego zaangażowania politycznego jest akt głosowania. Wszystkie zaprezentowane modele zawierają charakterystyki osób angażujących się politycznie oraz biernych. Co się zaś tyczy odniesień do psychologii w opisie i prognozowaniu zaangażowania politycznego, to są one obecne we wszystkich modelach, choć w niejednakowym zakresie. Najbardziej „psychologiczny”, jest model Lane’a (1959), do psychologii odwołują się również Milbrath i Goel (1977), z kolei Verba i Nie (1972) odzęgnują się od takiej perspektywy, ale nie potrafią jej uniknąć. Wszystkie modele bazują więc na wiedzy z zakresu psychologii, zwłaszcza behawioralnej i poznawczej. Model własny zawiera partycypację konwencjonalną i niekonwencjonalną. Zoperacjonalizowano w nim każdą z charakterystyk zaangażowania na podstawie zaufania wobec systemu politycznego i poczucia własnej skuteczności.

Przedstawione modele różnią się przede wszystkim stopniem szczegółowości i podejściem do zróżnicowania repertuaru zaangażowania politycznego u jednostki. Model Lane’a (1959) jest stosunkowo ogólny, podczas gdy Milbrath i Goel (1977) oraz Verba i Nie (1972) stworzyli szczegółowe typologie zaangażowania politycznego, zresztą w wielu punktach zbieżne. Z kolei o hierarchiczności zaangażowania politycznego jednostek są przekonani Lane oraz Milbrath i Goel. W swoich modelach postulują wnioskowanie na podstawie zaangażowania politycznego, które uznają za intensywniejsze, czyli trudniejsze, o zachowaniach łatwiejszych, np. jeśli ktoś agituje za jakimś ugrupowaniem, to pewnie uczestniczy w spotkaniach przedwyborczych. Od hierarchiczności odeszli Verba i Nie, zamiast niej widzieliby specjalizację, tj. wybór jednego wzorca zaangażowania politycznego. Model własny wymaga empirycznej weryfikacji, w związku z tym przed etapem badań trudno w nim opowiedzieć się za hierarchicznością lub specjalizacją zaangażowania politycznego.

W zaprezentowanych modelach zagranicznych są widoczne pewne braki. Wydaje się, że nie dość uwagi poświęcono niektórym uczestnikom systemu politycznego. Model własny, choć bazuje na modelach zagranicznych, to uwzględnia szerokie spektrum zachowań, które dotychczas nie były przedmiotem zainteresowania badaczy. Chodzi mianowicie o biernych, którzy są grupą zróżnicowaną i w pewnych warunkach mogą zasilać szeregi

zarówno partycypujących w sposób konwencjonalny, jak i niekonwencjonalny. Drugą grupą są minimaliści, którzy wymagają wydzielenia spośród rzeszy osób zaangażowanych politycznie, ponieważ można zakładać, że to właśnie oni utrzymują systemowe status quo.

Ponadto zaprezentowane modele zagraniczne koncentrują się na partycypacji konwencjonalnej związanej z aktem głosowania i zaangażowaniem politycznym, które do niego prowadzi (np. Verba, Nie 1972). Zdarza się jednak, że pomijają przejawy zaangażowania również z tego zakresu. Przykładowo do modelu Lane’a (1959) nie pasują wsparcie finansowe kampanii wyborczej czy rozmowy o polityce. Autor ten nie włącza do systemu politycznego organizacji religijnych oraz firm. Z kolei Verba i Nie z przejawów zaangażowania politycznego wyłączają akty symbolicznego poparcia, takie jak udział w paradach czy wywieszanie flagi.

Z analizy braków przedstawionych modeli wyłaniają się kierunki dalszych badań. Więcej uwagi należałoby poświęcić zaangażowaniu politycznemu w organizacjach wyznaniowych oraz firmach. Zachowania polityczne są bowiem jednym z rodzajów zachowań organizacyjnych, o czym już od dawna wiadomo, choć temat ten nie jest szeroko eksplorowany w naukach o zarządzaniu (por. Griffin, 2004). Po drugie, akty symbolicznego poparcia są indykatorem nastrojów społecznych. Powinny więc być badane, zwłaszcza w kulturach wysokokontekstowych, w których są ważnym elementem komunikacji międzyludzkiej. Polska kultura ma charakter wysokokontekstowy. Po trzecie, w psychologii ważnym tematem badań powinny być jednostkowe uwarunkowania zaangażowania politycznego. Jak wcześniej wspomniano, można do nich zaliczyć zaufanie i poczucie własnej skuteczności, ale również poczucie kontroli socjopolitycznej (Kanafa-Chmielewska, 2009) czy poczucie obowiązku obywatelskiego (Chmielewski, 2008). Zbadać należy zwłaszcza przyczyny zaangażowania biernych i minimalistów z powodów, które wcześniej opisano. Ogólnie biorąc, wszystkie badania prowadzone nad zaangażowaniem politycznym powinny odwoływać się do uwarunkowań kulturowych oraz ustrojowych.

Na koniec warto odnotować praktyczne konsekwencje wzrostu i spadku zaangażowania politycznego. Uważa się, że jeśli ludzie uczestniczą w polityce, zwłaszcza w sposób konwencjonalny, zwiększa się prawomocność systemu politycznego. Innymi słowy, zakłada się większe przyzwolenie społeczne na mandat zdobyty dzięki 60-procentowemu uczestnictwu niż gdy poparcie wyniosło 30%. Po drugie, większe zaangażowanie polityczne jednostek pozwala wierzyć, że więcej potrzeb i wymagań interesariuszy będzie uwzględnionych. Z tym z kolei łączy się

przekonanie, że ludzie zaangażowani w formy aktywności dopuszczalne w ramach danego systemu nie będą mieli skłonności do działań antysystemowych. Dzięki temu np. konflikty będą rozwiązywane na drodze pokojowej. Spadek zaangażowania politycznego powoduje przeciwne konsekwencje. Należą do nich: mniejsza legitymizacja; błędy w decyzjach, wśród których można wymienić syndrom grupowego myślenia i słaby kontakt urzędników różnych szczebli z rzeczywistością społeczną oraz potrzebami obywateli; jak również wybuchy konfliktów społecznych o silnym natężeniu i gwałtownym przebiegu.

LITERATURA CYTOWANA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. J., Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: The Norton Library.
- Almond, G., Verba, S. (1963). *The civic culture*. Boston: Little, Brown & Co.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. (1997). *Psychologia społeczna*, przeł. A. Bezwińska i in. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, 11, 32.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37 (2), 122–147.
- Bańka, A. (2002). *Spoleczna psychologia środowiskowa* (t. 9 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NY: Erlbaum.
- Batson, C. D., Bolen, M. H., Cross, J. A., Neuringer-Benefiel, H. E. (1986). Where is the altruism in the altruistic personality? *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 212–220.
- Baumann, D. J., Cialdini, R. B., Kenrick, D. T. (1981). Altruism as hedonism: Helping and self-gratification as equivalent responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 1039–1046.
- Chmielewski, T. (2008). Uczestnictwo wyborcze a postawy wobec system politycznego (na przykładzie elektoratu wrocławskiego). *Studia Polityczne*, 21, 7–41.
- Cwałina, W., Falkowski, A. (2005). *Marketing polityczny*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Cześnik, M. (2007). *Partycypacja wyborcza w Polsce: perspektywa porównawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Dahl, R. A. (1963). *Modern political analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Darley, J. M., Latané, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 377–383.
- Griffin, R. (2004). *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grube, J. A., Piliavin, J. A. (2000). Role identity, organizational experiences and volunteer performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1108–1119.
- Grzelak, J. (2008). Motywacja w sytuacjach współzależności interesów. W: D. Rutkowska, A. Szuster (red.). *O różnych obliczach altruizmu* (s. 99–109). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gumkowska, M., Herbst, J. (2008). *Polski sektor pozarządowy 2008. Najważniejsze pytania, podstawowe fakty*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Haney, C., Banks, C., Zimbardo, P. (1973). Interpersonal dynamics in a simulated prison. *International Journal of Criminology and Penology*, 1 (1), 69–97.
- Hull, C. (1943). *Principles of behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Jakubowska, U. (2005). *Ekstremizm polityczny*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kanafa-Chmielewska, D. (2009). *Poczucie kontroli socjopolitycznej – wybrane korelaty i konsekwencje*. Wrocław, niepublikowana praca doktorska.
- Karyłowski, J. (1982). Socjalizacyjne determinanty endo-/egocentryzmu moralnego. *Studia Psychologiczne*, 20, 73–88.
- Lane, R. E. (1959). *Political life*. New York: Free Press.
- Levenson, H., Miller, J. (1974). Development of a current scale to measure conservatism-liberalism. *Journal of Psychology*, 88, 241–244.
- Lewicka, M. (2005). Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*, 25, 381–395.
- Lewicka, M. (2008). Dwuścieżkowy model aktywności społecznej: kapitał społeczny czy kulturowy? W: D. Rutkowska, A. Szuster (red.). *O różnych obliczach altruizmu* (s. 245–275). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Lewicka, M., Bańka, A. (2008). Psychologia środowiskowa. w: J. Strelau, D. Doliński (red.). *Psychologia* (t. 2, s. 497–544). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Markowski, R. (1993). Polscy non-voters. Część II: Elementy świadomości społecznej a partycypacja wyborcza, *Studia Polityczne*, 1–4 (5), 7–27.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political participation*. Chicago: Rand McNally College Publishing Company.
- Milbrath, L. W., Goel, M. L. (1977). *Political participation*. Chicago: Rand McNally College Publishing Company.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371–378.
- Nagel, J. (1987). *Participation*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix. Reinventing political activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Omoto, A. M., Snyder, M. (1995). Sustained helping without obligation: Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68 (4), 671–686.
- Omoto, A. M., Snyder, M. (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45 (5), 846–867.
- Putnam, R. D. (1995a). *Demokracja w działaniu*, przeł. J. Szacki. Warszawa, Kraków: Znak, Fundacja im. Stefana Batorego.

- Putnam, R. D. (1995b). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28 (4), 664–683.
- Reykowski, J. (1996). Egocentryzm politycznego myślenia a rozwiązywanie społecznych zadań koordynacyjnych. *Czasopismo Psychologiczne*, 2 (1), 7–30.
- Reykowski, J. (2002). Myślenie polityczne. W: K. Skarżyńska (red.), *Podstawy psychologii politycznej* (s. 110–139). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Rokeach, M., Fruchter, B. (1956). A factorial study of dogmatism and related concepts. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53 (3), 356–360.
- Skarżyńska, K. (2005). *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej* (t. 13 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skarżyńska, K. (red.) (2002). *Podstawy psychologii politycznej*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Skarżyńska, K. (red.) (1999). *Psychologia polityczna*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Sobkowiak, L. (1996). Polityka. W: A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii* (s. 296–297). Wrocław: atla2.
- Topf, R. (1995a). Beyond electoral participation. W: D. Fuchs, H.-D. Klingemann (red.), *Citizens and the state* (s. 52–91). Oxford: Oxford University Press.
- Topf, R. (1995b). Electoral participation. W: D. Fuchs, H.-D. Klingemann (red.), *Citizens and the state* (s. 27–51). Oxford: Oxford University Press.
- Verba, S., Nie, N. H. (1972). *Participation in America. Political democracy and social equality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Verba, S., Nie, N. H., Kim, J. (1971). *The modes of democratic participation: A cross-national comparison*. Beverly Hills, California: Sage.
- Volunteering in America: 2007 State Trends and Rankings in Civic Life* (2007). Washington: Corporation for National and Community Service, Office of Research and Policy Development.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi* (t. 8 serii: Wykłady z Psychologii). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wolfinger, R., Rosenstone, S. (1980). *Who votes?* New Haven: Yale University Press.

Selected approaches to political social involvement

Dorota Kanafa-Chmielewska,

Wrocław University, Institute of Psychology

ABSTRACT

The article reviews theoretical approaches to political social involvement that help better understand the phenomenon in question but have not been discussed in the relevant Polish literature. Based on this, the author proposes a model of social engagement that integrates the existent theories. It is claimed that the non-profit social involvement is a significant predictor of well-being among members of various social groups.

Keywords: *social involvement, political involvement*

Złożono tekst: 21.03.2013

Złożono poprawiony tekst: 12.07.2013/23.01.2014

Zaakceptowano do druku: 25.01.2014